

from: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/Vinnytsia-Investments-Attraction-Program-.pdf> [in Ukrainian].

16. Metodolohiia ta standarty zaluchennia ta suprovodu investoriv u Vinnytskii miskii terytorialnii hromadi: zatverdzheno rishenniam Vinnytskoi miskoï rady № 57 [Methodology and standards for attracting and supporting investors in the Vinnytsia City Territorial Community: approved by the decision of the Vinnytsia City Council № 57]. (December, 24, 2020). pleddg.org.ua. Retrieved from: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/Investors-Attraction-and-Support-Methodology-and-Standards-Vinnytsia.pdf> [in Ukrainian].

Відомості про авторів

ТОКАРЧУК Діна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: tokarchyk_dina@ukr.net).

ПРИШЛЯК Наталя Вікторівна – доктор економічних наук, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: natalka.vinn@gmail.com).

TOKARCHUK Dina – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of the Administrative Management and Alternative Energy Resources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: tokarchyk_dina@ukr.net).

PRYSHLIAK Natalia – Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of the Administrative Management and Alternative Energy Resources, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: natalka.vinn@gmail.com).

УДК 338.439.6:631.147

DOI: 10.37128/2411-4413-2022-4-4

**ОРГАНІЧНЕ
ВИРОБНИЦТВО ЯК
СКЛАДОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

ХАЄЦЬКА О.П.,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри економіки та
підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті проаналізовано проблему продовольчої безпеки, яка характеризує соціально-економічне й екологічне становище, забезпечує збалансованість продовольчого ринку та є актуальною і важливою для населення країн світу. Визначено, що продовольча незалежність України забезпечує ефективність продовольчого сектору у кількох аспектах: стимулює розвиток сільського господарства; створює робочі місця, що сприяє зменшенню безробіття та підвищенню рівня життя населення; забезпечує безпеку харчування; знижує залежність від імпорту тощо. Важливе місце в забезпеченні продовольчої безпеки займає аграрний сектор економіки України, а органічне виробництво задовольняє потреби

населення в якісних та безпечних харчових продуктах. Встановлено, що зростає внутрішній та зовнішній попит на вітчизняну органічну продукцію, а Україна, яка має значні площі, зайняті під органічним виробництвом сільськогосподарської продукції та експортує її, займає передові позиції у рейтингу серед європейських країн.

У дослідженні наведено динаміку внутрішнього ринку органічної продукції в Україні за 2010-2021 роки, яка показує позитивні зміни, попри воєнні дії. У статті відображено графіки та рисунки, які ілюструють поточний стан світового органічного виробництва, відсоткові показники частки органічних земель у структурі сільськогосподарських угідь у різних країнах, темпи їх збільшення, зазначено країни з найбільшою часткою органічних сільськогосподарських площ та країни з найбільшими ринками органічних продуктів у світі.

Досліджено сучасний стан органічного сільськогосподарського виробництва в Україні, основні проблеми та перспективи його розвитку, наведено основні відмінності між органічною та неорганічною продукцією, вказано на переваги органічної продукції для здоров'я людей, екологічні, соціальні та економічні переваги.

Визначено, що органічне сільськогосподарське виробництво відіграє важливу роль у розвитку аграрного сектору економіки України, є перспективним інструментом для стимулювання сталого економічного розвитку та при ефективному функціонуванні забезпечуватиме продовольчу безпеку країни. Окреслено основні напрями збільшення обсягів виробництва та просування вітчизняної органічної продукції в інші країни світу.

Ключові слова: продовольча безпека, продовольча незалежність, органічне виробництво, органічна продукція, органічне сільське господарство, експорт органічної продукції, динаміка ринку органічної продукції, органічні сільськогосподарські площі.

Табл.: 2. Рис.: 6. Літ.: 20.

ORGANIC PRODUCTION AS A COMPONENT OF ENSURING FOOD SAFETY OF UKRAINE

KHAIETSKA Olha,
Candidate of Economic Sciences,
Head of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Vinnitsia National Agrarian University,
(Vinnitsia)

The article analyzes the problem of food safety, which characterizes the socio-economic and ecological situation, ensures the balance of the food market, and is relevant and important for the population of the countries of the world. It was determined that the food independence of Ukraine ensures the efficiency of the food sector in several aspects: it stimulates the development of agriculture; creates jobs, which contributes to the reducing of unemployment and raising of the standard of living of the population; ensures food safety; reduces dependence on imports, etc. An important place in ensuring food safety is occupied by the agrarian sector of the economy of Ukraine, and organic production satisfies the needs of the population for high-quality and safe food products. It has been established that domestic and foreign demand for domestic organic products is growing, and Ukraine, which has significant areas occupied by organic production of agricultural products and exports them, occupies a leading position among other European countries.

The study shows the dynamics of the internal market of organic products in Ukraine for 2010-2021, which shows the positive changes, despite the military actions. The article displays graphs and figures that illustrate the current state of global organic production, the percentages of organic land areas in different countries, the rates of their increase, the countries with the largest share of organic agricultural areas and the countries with the largest organic product markets in the world.

The current state of organic agricultural production in Ukraine, the main problems and prospects for its development are studied, the main differences between organic and inorganic products are given, the advantages of organic products for the human health, ecological, social and economic advantages are indicated.

It was determined that organic agricultural production plays an important role in the development of the agrarian sector of the Ukrainian economy, is a promising tool for stimulating sustainable economic development and, with effective functioning, will ensure food safety. The main directions of increasing the volume of production and promotion of domestic organic products to other countries of the world are outlined.

Key words: food safety, food independence, organic production, organic products, organic agriculture, export of organic products, market dynamics of organic products, organic agricultural areas.

Tabl.: 2. Fig.: 6. Ref.: 20.

Постановка проблеми. Виробництво якісної, безпечної продукції, врахування ринкових тенденцій – важлива складова продовольчої безпеки країни. Продовольча безпека – це комплекс заходів щодо захисту життєвих інтересів людини, які показують рівень забезпечення доступними та якісними харчовими продуктами, які гарантовані державою за визначеними нормами Міністерства охорони здоров'я України. В умовах сучасних змін (збільшення кількості населення світу, зростання споживчого попиту, кліматичні зміни, розвиток цифрової економіки, військові дії, брак робочих місць та вироблення достатньої кількості продукції для забезпечення внутрішньої потреби) важливим є виробництво та споживання якісних харчових продуктів, що є першочерговою метою забезпечення продовольчої безпеки. Зважаючи на це, органічний ринок України має значні переваги, але потенціал його ще повністю не реалізовано. Стратегія розвитку органічного виробництва є невіддільною складовою системи політичного та економічного регулювання країни. Всупереч глобальним змінам в продовольчому секторі, попит на органічну продукцію щорічно зростає та сприяє розв'язанню продовольчої проблеми людства. На жаль, із початком військової агресії на території нашої країни відбулись зміни в структурі аграрного виробництва, у тому числі й органічного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти продовольчої безпеки у своїх працях описували такі науковці: І. Бодак, В. Геєць, Я. Гонтарук, Ю. Дятлова, Г. Калетнік, С. Кваша, Р. Мудрак, Б. Пасхавер, Н. Пришляк, П. Саблук, Д. Токарчук, В. Немченко, Н. Яремчук, А. Шинькович та інші.

Проблеми та перспективи розвитку органічного виробництва досліджували вітчизняні та закордонні науковці: В. Андрійчук, О. Бородіна, І. Гончарук, В. Гудзь, Т. Зінчук, В. Кисіль, М. Кобець, С. Ковальчук, С. Лутковська, Ю. Манько, В. Месель-Веселяк, І. Прима, П. Саблук, О. Скидан, В. Пиндус, О. Ходаківська Я. Цицюра та інші.

Попри велику кількість наукових праць та досліджень, присвячених аспектам продовольчої безпеки та ролі органічного виробництва, воєнні дії на території нашої країни змушують переосмислювати та змінювати концепцію продовольчої безпеки держави, визначити пріоритетні напрями розвитку аграрної політики в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення пріоритетних

напрямів розвитку органічного виробництва в Україні для забезпечення населення якісними харчовими продуктами та для досягнення продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна завдяки потужному аграрному виробництву позиціонується як держава, що забезпечує власну продовольчу безпеку та експортує значну кількість сільськогосподарської продукції на світові ринки, в тому числі й органічну. Проте, для забезпечення стабільності та ефективності продовольчого сектору України необхідно вирішувати низку проблем.

У Законі України «Про продовольчу безпеку України», зазначено, що продовольча безпека України – здатність держави задовольняти потреби населення в харчуванні на рівні не нижче обґрунтованих норм при наявних ресурсах, потенціалом внутрішнього виробництва незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов, спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і незалежність.

Продовольча безпека – соціально-економічне та екологічне становище, за якого населення забезпечується безпечними та якісними основними харчовими продуктами, що необхідні для раціонального харчування [1].

25 грудня 2020 р. розглядався проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року» [2]. Метою Стратегії мало стати забезпечення доступу соціальних і демографічних груп населення до безпечних харчових продуктів у достатній кількості та створення сприятливих умов для продовольчої безпеки України. На жаль, усі етапи Стратегії лише описали, на практиці їх не реалізували.

Продовольча незалежність України забезпечує збалансованість продовольчого ринку за рахунок вітчизняного виробництва, гарантує формування оптимальної структури харчування та економічної доступності необхідних продуктів для населення, зміцнення здоров'я людини, реалізацію національних інтересів і досягається завдяки функціонуванню агропродовольчого комплексу нашої країни.

Частка сільського господарства у ВВП України у 2021 році становила 10%, в останні роки відбулися значні зміни в аграрному секторі економіки (зниження родючості ґрунтів, знищення сільгоспугідь, деградація ґрунтів, недотримання агротехнологій, збільшення площ еродованих ґрунтів, скорочення проведення хімічної меліорації тощо), які призвели до того, що значна частина сільськогосподарських виробництв стала збитковою, а сільськогосподарська продукція та харчові продукти не відповідають світовим стандартам якості та безпеки, що також впливає на скорочення експортного потенціалу країни. Проте, у 2021 році сільське господарство показало найвищий приріст виробництва – 14,4%, на аграрну продукцію припадала найбільша частка загального експорту України – понад 40% за рік [20].

У вересні 2021 р. відбувся Саміт ООН із продовольчих систем, після якого було підписано Указ № 41/2022 від 07.02.2022 р. щодо «Питання

національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні». Також КМУ розроблено план заходів на його виконання щодо трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 р. Україна увійшла до складу Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки ООН, який підпорядковується Генеральній Асамблеї ООН через економічну і соціальну Раду ООН і конференції Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (далі – ФАО) [2].

Верховна Рада України у березні 2022 р. ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який набув чинності з 7 квітня 2022 р. та спрямований на швидке залучення сільськогосподарських земель у виробництво сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану. В умовах російської агресії Законом призупиняється дія окремих правових механізмів, які захищають приватні інтереси та вводяться правові механізми, які передбачають інтерес суспільства у забезпеченні невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства [3].

Для досягнення сталого розвитку, забезпечення продовольчої безпеки та здорового способу життя слід враховувати екологічні, соціальні, економічні чинники, які забезпечуватимуть якість виробництва продукції та задовольнятимуть потреби населення.

Екологічні критерії враховують розвиток генної інженерії, захист рослин, біологічне різноманіття, безвідходне виробництво, екологічний баланс, культуру харчування. Економічні критерії охоплюють якість та технологію переробки, сенсорні якості, вміст добавок, додану вартість. Соціальні критерії визначають умови праці, безпечність харчування, враховують традиції, добробут тощо [4, с. 93]. Поєднання та взаємодія критеріїв дає можливість багаторівневого та глобального осмислення проблеми забезпечення якісними харчовими продуктами, від яких залежить здоров'я нації.

Внаслідок нераціонального використання природних ресурсів із кожним роком погіршується екологічна ситуація у світі. Важливою складовою соціальної та економічної відповідальності підприємств, які займаються виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції є виробництво якісної та безпечної продукції, виробництво харчових продуктів, які не завдають шкоди організму та є корисними для здоров'я.

У березні 2021 р. КМУ ухвалив Постанову про Національну економічну стратегію на період до 2030 року, в якій офіційно визначено цілі щодо збільшення органічних площ до 3% від загальної площі сільськогосподарських земель в Україні та збільшення експорту органічних продуктів до 1 млрд дол. США до 2030 року [5]. Крім того, виробництво органічної продукції є одним з індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку зазначений у першому Моніторинговому звіті «Цілі сталого розвитку. Україна» [6].

Органічне сільське господарство сприяє поліпшенню стану агроекологічних систем, включаючи біорізноманіття, біологічний кругообіг і діяльність ґрунтових мікроорганізмів. При органічному

сільськогосподарському виробництві використовуються агротехнічні, біологічні та механічні прийоми на відміну від використання синтетичних матеріалів.

При органічному виробництві відмовляються від застосування ГМО, мінеральних добрив, отрутохімікатів, що забезпечує підвищення природної біологічної активності у ґрунті, нормалізується робота живих організмів, відновлюється баланс поживних речовин, одночасно відбувається приріст гумусу та, як результат, збільшується урожайність культур.

Результатом органічного виробництва є екологічно чиста та безпечна продукція. Внесок України до світового продовольчого ринку у 2021 р. був еквівалентним забезпеченню харчуванням близько 400 млн осіб. Індекс цін на продовольство ФАО у лютому 2022 р. сягнув історичного максимуму – 140,7 п., що на 5,3 п. вище, ніж у січні 2022 р., і на 24,1 п. вище, ніж у лютому 2021 р. [7].

Органічне сільське господарство порівняно з неорганічним має кращі результати майже в усіх сферах (якість їжі, якість ґрунту, якість води, біорізноманіття, відсутність пестицидів тощо), при цьому врожайність при органічному виробництві нижча. Дослідження показують, що при органічному виробництві:

- підвищується якість ґрунту та якість води;
- збільшується видове різноманіття на 30%;
- зменшується використання енергії на одиницю площі на 34-53%;
- розширюється надання екосистемних послуг;
- зменшується рівень використання пестицидів, а також негативний вплив на здоров'я сільськогосподарських виробників тощо [8].

Є низка переваг саме органічного виробництва:

- переваги для здоров'я (не містить ГМО, не використовуються пестициди чи залишки добрив, містять високий вміст вітамінів і мінералів, виражений смак та аромат);
- екологічні (сприяє збереженню природного середовища, відтворення родючості ґрунтів і зменшення забруднення природних вод, відновлення біорізноманіття, зниження техногенного впливу на ґрунт);
- економічні (підвищення конкурентоспроможності виробників, раціональне використання ресурсів, збільшення грошових заощаджень товаровиробників);
- соціальні (підвищення зайнятості населення, розвиток сільських територій, покращення добробуту сільського населення, підвищення зайнятості на селі, збереженню здоров'я нації, забезпечення населення якісними органічними продуктами) [9].

Виробництво органічної продукції збільшує ефективність виробництва при зменшенні людського впливу на природне середовище, виробники піклуються про навколишнє середовище, здоров'я нації [10, с. 40].

При виробництві органічної продукції застосовуються: принцип екології, що враховує природні цикли та живі екосистеми й передбачає їх збереження; принцип справедливості, що базується на дотриманні виробниками

справедливих та рівноправних відносин із навколишнім середовищем; принцип здоров'я – здоров'я людини не відокремлене від здоров'я екосистеми; принцип турботи, що враховує ефективне виробництво, яке має попереджувальний і відповідальний ефект для наступних поколінь.

Порівнюючи звичайну й органічну продукції варто зазначити, що органічні фрукти містять у середньому на 25% більше вітаміну С, а органічні овочі містять на 10-40% менше нітратів; органічне молоко містить на 70% більше поживних речовин, вітамінів, антиоксидантів, поліненасичених жирних кислот. Органічні овочі та фрукти містять значно менше залишків пестицидів, ніж звичайні (приблизно у 200 разів) та містять менше води, що покращує смакові якості [9].

Органічне виробництво є перспективним інструментом для стимулювання сталого економічного розвитку. У світі багато країн займаються виробництвом органічної продукції. На рис. 1 вказано країни з найбільшою часткою органічних сільськогосподарських площ у 2020 р. [11].

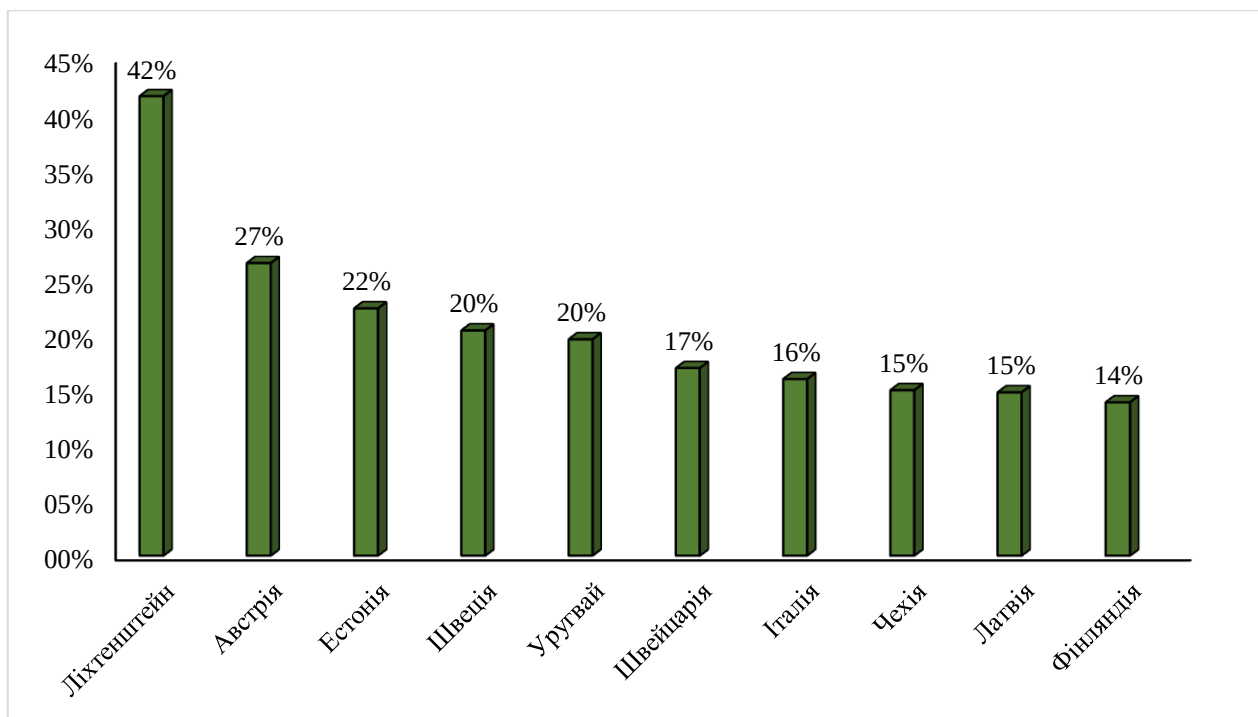

Рис. 1. Країни з найбільшою часткою сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом у 2020 році, % від площі країн
Джерело: [7, 12, 13]

Площі, зайняті під органічним землеробством у країнах Європейського Союзу за останні 10 років зросли майже на 50%, загальна площа посівних площ, відведених під органічні сільськогосподарські культури в Європі, у 2020 р. склала майже 14 млн га [13].

Органічне сільське господарство розвивається в усьому світі, за даними The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends, розподіл площ під органічною продукцією (74,9 млн га) у світі у 2020 р. є наступним: Океанія – 35,9 млн га; Європа – 17,1 млн га; Латинська Америка – 9,9 млн га; Азія – 6,2 млн га; Північна Америка – 3,7 млн га; Африка – 2,1 млн га [11, 12]. До

п'ятірки країн з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь належать Австралія, Аргентина, Уругвай, Індія, Франція.

На рис. 2 відображено темпи збільшення площ органічних земель в окремих європейських країнах. Серед лідерів – Франція, Румунія, Фінляндія, Італія, Данія та Україна. Україна входить до топ 10 європейських країн за темпами збільшення площ, зайнятих органічним землеробством за останні 10 років (до початку пандемії та військової агресії).

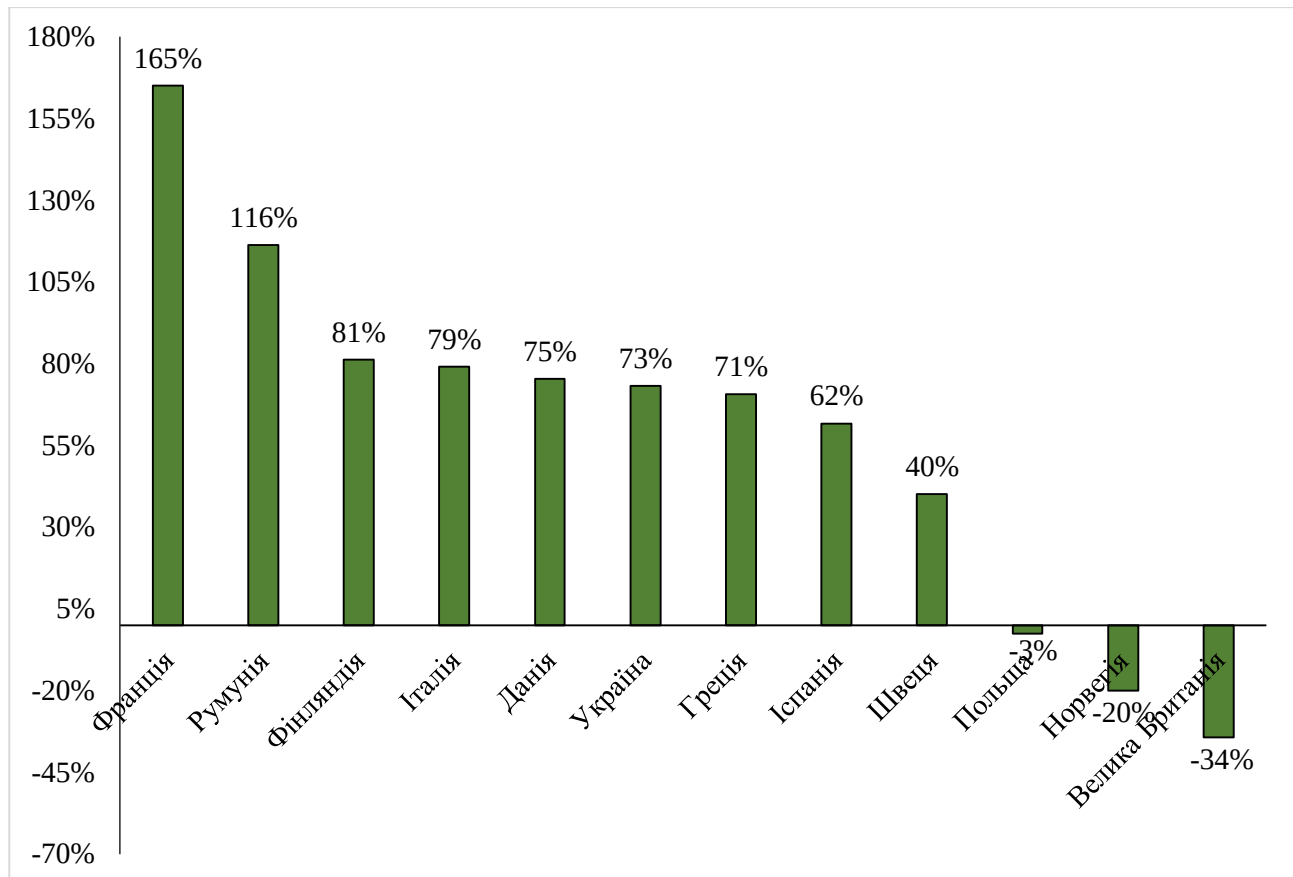

Рис. 2. Темпи збільшення площ органічних земель в окремих європейських країнах у 2021 р., % до попереднього року

Джерело: [7, 12]

У багатьох країнах світу розвинуте сертифіковане органічне сільське господарство.

Оцінюючи перспективи України, варто згадати, що і в Євросоюзі також є плани щодо збільшення частки сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом. Згідно зі стратегією Green Deal, частка органічних земель, зайнятих органічним виробництвом у країнах ЄС має досягти 25% до 2030 року (за іншими прогнозами – має досягти 15-18%).

У країнах Європейського Союзу середня частка органічних земель на 2021 рік становить близько 8%. Лідирують за цим показником: Австрія – 26%, Естонія – 22%, Швеція – 20%. Найбільші розміри сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом наявні в Іспанії – 2,4 млн га, Франції – 2,2 млн га, Італії – 2 млн га та Німеччині – 1,6 млн га. Щороку площі під органічними землями збільшуються, у 2021 році значно збільшились площі під

органічним землеробством у Болгарії, Франції, Сербії, Угорщині [14].

Найбільшими операторами на ринку органічного виробництва продукції в країнах Європи у 2021 р. були: Італія, Франція, Іспанія, Німеччина та Греція (табл. 1). У 2021 р. в Україні нараховувалось 528 компаній (виробники, переробники, компанії, які займаються експортом чи імпортом), які працюють в органічному секторі, з них – 419 виробники. Загалом в Європі близько 430,8 тис. виробників органічної продукції (343,6 тис. із них – у ЄС) [14].

Таблиця 1

Найбільші оператори органічного виробництва в країнах Європи у 2021 р.

№ п/п	Країни	Кількість операторів органічного виробництва у країні	№ п/п	Країни	Кількість операторів органічного виробництва у країні
1	Італія	70561	16	Велика Британія	3581
2	Франція	47196	17	Словенія	3623
3	Іспанія	41838	18	Литва	2417
4	Німеччина	34136	19	Бельгія	2394
5	Греція	30124	20	Естонія	2060
6	Австрія	26042	21	Норвегія	1976
7	Польща	18655	22	Нідерланди	1867
8	Румунія	9277	23	Ірландія	1725
9	Болгарія	6213	24	Словаччина	802
10	Швеція	5730	25	Україна	419
11	Португалія	5637	26	Сербія	373
12	Фінляндія	5129	27	Люксембург	105
13	Угорщина	5136	28	Боснія і Герцеговина	86
14	Чехія	4694	29	Албанія	86
15	Латвія	4178	30	Ісландія	26

Джерело: [14]

Культура споживання змінюється й органічна продукція набуває попиту у світі. Поки що наша країна не займає передові позиції серед країн, що мають значні площі під органічною сільськогосподарською продукцією, водночас Україна є лідером серед країн-експортерів органічної продукції до країн ЄС.

Внутрішнє споживання органічної продукції в Україні є ще недостатньо розвинутим, українські виробники більше експортують органічну продукцію. Наразі Україна займає 4 місце у світі серед 127 постачальників органічної продукції до ЄС, поступаючись лише Еквадору, Домініканській Республіці та Китаю [11].

Протягом останніх років в Україні відмічається стійка позитивна динаміка щодо зростання площ сільгоспугідь, на яких ведеться сертифіковане органічне виробництво, спостерігається стабільне зростання як кількості операторів органічного ринку, так і рівня споживання органічної продукції в Україні, чому сприяє тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією шляхом налагодження переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, борошно, молочні та м'ясні продукти, яйця, соки, мед, олії, чаї, лікарські трави.

У табл. 2 наведено динаміку внутрішнього ринку органічної продукції в Україні з 2010 по 2021 роки.

**Динаміка внутрішнього ринку органічної продукції
в Україні у 2010-2021 рр.**

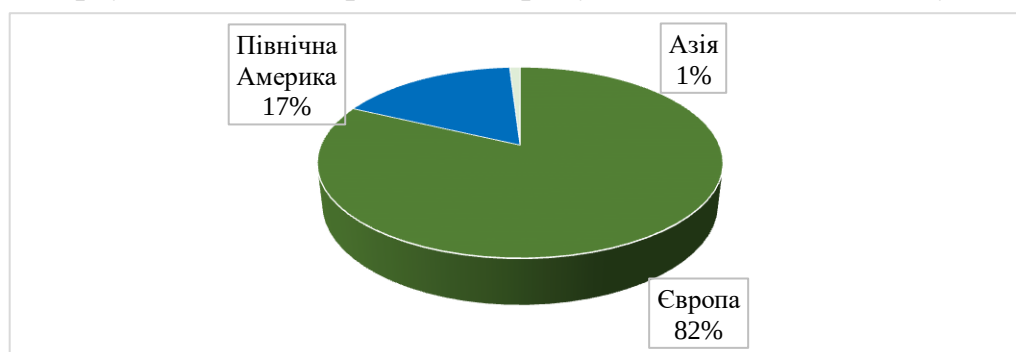
Показник	Роки												Відхилення, 2021р. до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Площа, тис. га	270,2	270,3	272,9	393,4	400,8	410,6	411,2	420,0	429,1	468,0	462,2	422,3	152,1
Кількість господарств, од.	142	155	164	175	182	210	360	375	510	617	549	528	386
Обсяги споживчого ринку органічних продуктів, млн євро	2,4	5,1	7,9	12,2	14,5	17,5	21,2	29,4	33,0	36,0	38,0	33,0	30,6

Джерело: [11]

За площею сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом Україна займає 21 місце у світі з показником 462,2 тис. га. З них 192,1 тис. га – під зерновими та круп'яними культурами, 127,5 тис. га – олійними, 6,2 тис. га – бобовими, 2,7 тис. га – овочевими, 1,4 тис. га – садовими культурами [15].

Динаміка ринку органічної продукції України показує, що протягом 12 років відбулись позитивні зміни в площах сільськогосподарських угідь, зайнятих органічним виробництвом майже вдвічі з 270,2 тис. га до 422,3 тис. га, а кількість господарств збільшилась зі 142 до 528. Обсяги споживання також зросли на 30,6% за цей проміжок часу. У 2022 році в Україні налічувалося близько 473 підприємств різної форми власності зі статусом органічного виробництва та переробки (згідно з даними громадської організації Органік Стандарт). Станом на липень 2022 року, 70% українських органічних операторів повністю чи частково продовжували своє виробництво і переробку [15].

Значну частку органічної продукції Україна експортує більше, ніж у 30 країн світу, так у 2021 р. загальний експорт з України становив близько 222 млн дол. США (204 млн дол. США у 2020 р.). Кількість експортованих українських органічних товарів сягає 80 найменувань, основні експортні сільськогосподарські органічні продукти з України, які постачалися на міжнародні ринки – це кукурудза, соя та пшениця. Також цінується виробництво органічних лікарських трав, ароматичних рослин і меду. На рис. 3 представлено розподіл експорту вітчизняної органічної продукції за частинами світу.

**Рис. 3. Розподіл експорту органічної продукції України
за частинами світу у 2020 р., %**

Джерело: [11]

Збільшуючи асортимент продукції та географію постачання, внутрішній ринок активно розвивається і заявляє про себе на міжнародній арені.

У 2021 р. обсяги внутрішнього ринку органічної продукції в Україні становили 9780 т на суму близько 900 млн грн, із них: молочна продукція – 5181 т (молоко – 2835 т, кефір – 992 т, сир кисломолочний – 351 т, масло – 297 т, сметана – 236 т, йогурт – 234 т, сир твердий – 91 т, напої кисломолочні – 70 т, ряжанка – 53 т, вершки – 14 т, вироби з сиру кисломолочного – 8 т); овочі та фрукти – 2073 т (фрукти – 1666 т, овочі – 406 т, гриби – 1 т); круп'яні та зернові вироби, борошно та насіння – 1380 т (крупя – 856 т, борошно – 218 т, пластівці – 188 т, зерно/насіння – 57 т, снеки – 8 т, інше – 53 т); яйця – 358 т; м'ясна продукція – 122 т, олія – 42 т; прянощі, спеції, цукор – 5 т; інша продукція – 41 т [11, 12]. Основними продуктами, що реалізуються на внутрішньому ринку України, залишаються – молочна продукція (1 місце), овочі, фрукти, гриби (2 місце), зернові, крупи, борошно та насіння (3 місце).

На рис. 4 представлено обсяг імпорту органічної продукції з України до ЄС за категоріями продукції у 2020-2021 рр.

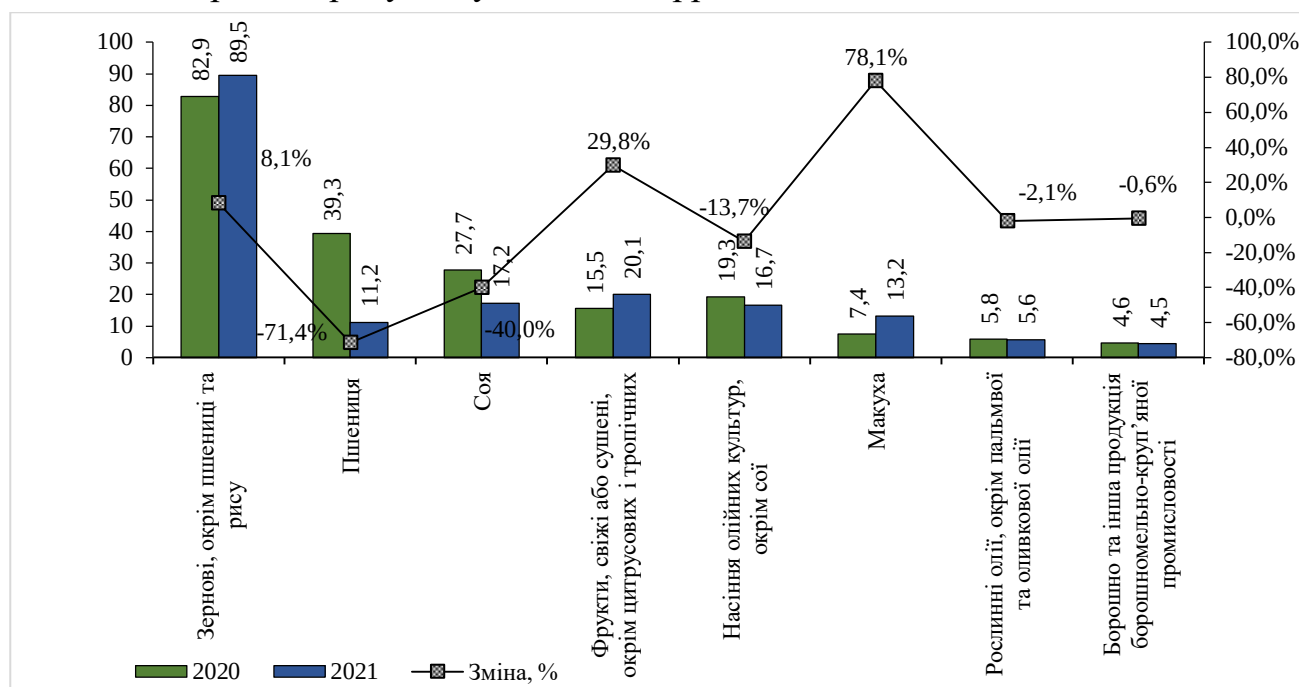

Рис. 4. Обсяг імпорту органічної продукції з України до ЄС за категоріями продукції у 2020-2021 рр., тис. т

Джерело: [12, 15]

В останні роки в експорті України з'явилося більше органічної переробленої продукції та напівфабрикатів (соняшникова олія, заморожені ягоди, яблучний сік). Збільшується і частка продукції з доданою вартістю, що пояснює зростання вартості експортованої органічної продукції.

Частка країн Європи в експорті української органічної продукції – 82%. У 2021 році Україна експортувала свою продукцію до багатьох країн, до топ 10 таких країн належать: Нідерланди (76,8 тис. т), США (обсяг 42,8 тис. т), Литва (30,1 тис. т), Німеччина (29,1 тис. т), Австрія (17,1 тис. т), Польща (14,5 тис. т), Швейцарія (11,0 тис. т), Велика Британія (9,0 тис. т), Італія (8,3 тис. т), Данія (3,8 тис. т).

Топ 10 країн-імпортерів української органічної продукції в ЄС у 2021 р. представлено на рис. 5.

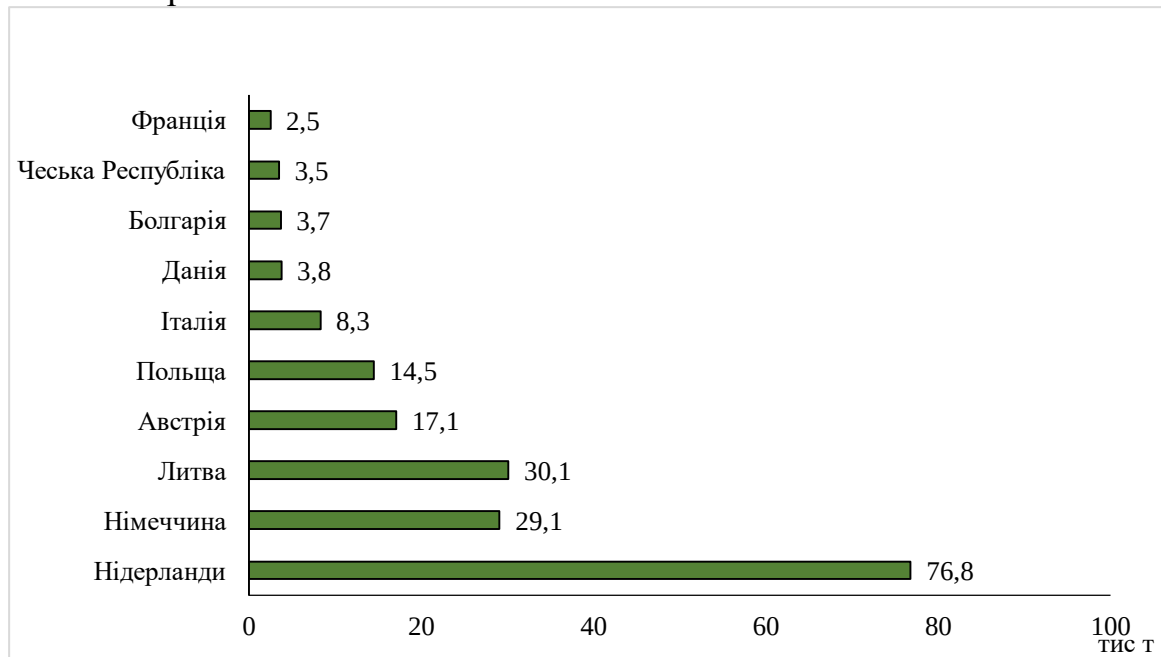

Рис. 5. Топ 10 країн-імпортерів української органічної продукції в ЄС у 2021 р.

Джерело: [11, 15]

Обсяги експорту органічної продукції з України у 2021 р. склали 260 тис. т на суму 220 тис. дол. США, тоді як у 2020 р. – 332 тис. т на суму 204 тис. дол. США, а у 2019 р. – 469 тис. т на суму 189 тис. дол. США [15]. При цьому до органічної продукції з України, що імпортується до країн ЄС, застосовуються експортні обмеження з додатковими заходами контролю.

Під час пандемії COVID-19 та військових дій у країні було зруйновано ланцюги постачання продовольчих товарів, проте наша держава виконувала свої зобов'язання та сприяла продовольчій безпеці країн-партнерів.

За дослідженнями Офісу з розвитку підприємництва та експорту зазначено, що за 8 місяців 2022 р. експорт українських органічних харчових продуктів порівняно з аналогічним періодом 2021 р. збільшився на більше ніж 20% [16], але з подальшою окупацією нашої країни обсяги експорту почали скорочуватись.

На внутрішньому ринку переважно реалізується така органічна продукція: молоко, кефір, масло, сметана; щодо зернових, то це крупи, пластівці, борошно, зерно; значну частку займають овочі та фрукти. В Україні сертифікується: рослинництво, тваринництво, переробка та торгівля, бджільництво, грибівництво, аквакультура, виноробство, заготівля дикорослих продуктів, добрив і засобів захисту.

Найбільшим ринком органічної продукції є ринок США, значно відстає Німеччина та Франція, які займають відповідно другу та третю сходинку. У США понад 40% американців споживають органічну продукцію, їх умовно поділяють на три групи: люди, які вживають органічні продукти більше одного разу на день (органічна інтегрована група); люди, які вживають органічні

продукти раз на тиждень (органічна середня група); люди, які вживають органічні продукти нерегулярно, час від часу (органічна початкова група). Кожна з груп складає близько 25-35%.

На рис. 6 відображено країни з найбільшими ринками органічних продуктів.

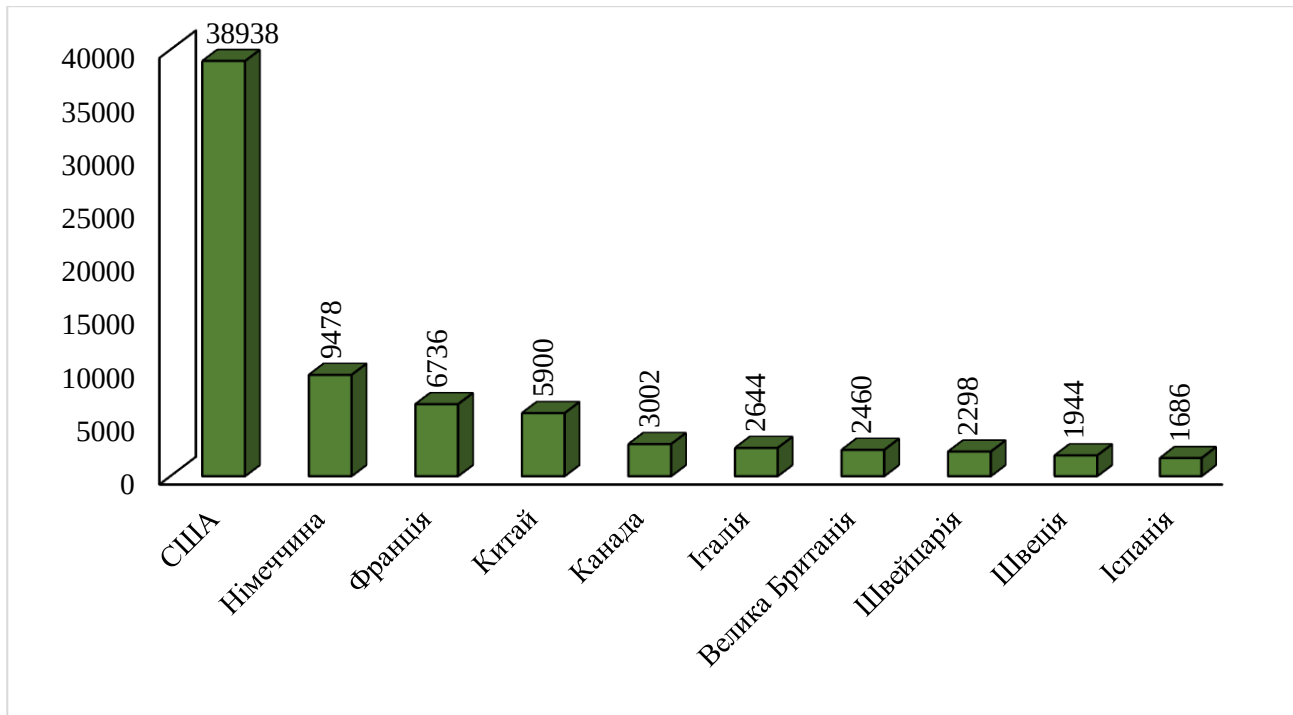

Рис. 6. Топ 10 країн з найбільшими ринками органічних продуктів у 2020 р., млн євро

Джерело: [11, 16]

На внутрішньому ринку України частка продажу органічної продукції складає менше ніж 1% від загального обсягу реалізованої сільськогосподарської продукції, тоді як у Європі – 5%, причому споживання органічної продукції кожного року зростає (приблизно 10 % на рік). Висока ціна є одним із основних мотивів, чому споживачі не купують органічні продукти. За кордоном націнка на органічні харчові продукти в середньому складає 15-30%, максимум 50%, а в Україні у торговельних мережах вона може сягати 200-300%.

Значна частина земель, що зайняті під органічним виробництвом, знаходяться в областях, де ведуться бойові дії, або знаходяться під окупацією. Більшість українських органічних виробників розміщені у Київській, Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Житомирській областях. Найбільше виробництво було зосереджено в таких областях: Херсонська область (близько 81,5 тис. га); Запорізька область (близько 44,5 тис. га); Харківська область (близько 4 тис. га); Чернігівська область (близько 10 тис. га).

Близько 120 тис. га сертифікованих органічних земель було втрачено, особливо у Херсонській і Запорізькій областях. У березні 2022 р. громадська спілка «Органічна Україна» [17] провела опитування та виявила, що 30%

операторів зупинили свій бізнес, ще 15% знаходяться на межі зупинки, 32% працюють частково і лише 7% без змін; 15% операторів віддають свою органічну продукцію на підтримку української армії та населення, ще певна частина продає органічну продукцію за цінами неорганічної [11].

Воєнні дії, що ведуться на території України, вплинуть на функціонування продовольчих систем і матимуть негативні наслідки для сільського господарства та загалом економічної ситуації в країні:

- скорочення посівних площ, у тому числі під органічним виробництвом;
- збільшення світових цін на виробничі ресурси;
- зменшення врожайності, валових зборів та експорту продукції;
- порушення цілісних ланцюгів постачання продукції сільського господарства;
- скорочення експорту української продукції, блокування портів України;
- проблеми з логістикою та реалізацією;
- нестача робочої сили через мобілізацію чоловіків та евакуацію жінок;
- нестача паливно-мастильних матеріалів;
- зруйнована інфраструктура;
- низька купівельна спроможність населення;
- значні витрати на сертифікацію, сплату податків, придбання техніки, добрив тощо.

Ці та інші наслідки призведуть до виникнення загроз забезпеченню глобальної продовольчої безпеки, зростання світових цін на продовольчі сільськогосподарські товари та погіршення економічного стану країн із нестабільною економікою.

Важливою умовою забезпечення продовольчої безпеки є взаємодія виробника, споживача та держави, при цьому підвищується ефективність просування органічних продуктів. Вітчизняна органічна продукція має значний потенціал на світовому продовольчому ринку. Основні напрями просування органічної продукції на світовий ринок включають: отримання сертифіката, що доводить її відповідність стандартам, прийнятим у різних країнах; знаходження ефективних способів просування органіки, яка, як правило, є дорожчою за традиційну продукцію, але кращою за смаком чи вищою якістю (реклама та маркетингові канали); використання експортних платформ (Amazon, eBay, Alibaba та інші), що забезпечить просування продукції при менших витратах на маркетинг та рекламу, та надасть доступ до потенційних покупців; участь у міжнародних виставках, ярмарках, конференціях; регулювання нормативно-правової бази в органічному виробництві; створення розгалуженої збутової мережі на внутрішньому та зовнішньому ринках тощо.

Висновки. У сучасних умовах, під час військового конфлікту на території України, надзвичайно важливим є забезпечення продовольчої безпеки, що відіграє важливу роль на шляху до розвитку агропромислового комплексу, забезпечує населення якісними харчовими продуктами, які пропонує сільськогосподарське виробництво, в тому числі й органічне.

Органічне виробництво є важливою складовою якісного та безпечного харчування, передбачає: відтворення родючості ґрунтів; збереження

навколишнього середовища; збільшення обсягів експорту вітчизняної органічної продукції; розвиток сільських територій та покращення рівня життя сільського населення; забезпечення внутрішнього ринку здоровою якісною продукцією тощо.

Україна має значні досягнення на провідних світових ринках органічної сільськогосподарської продукції, варто продовжувати обрану стратегію та активізувати співпрацю з міжнародними й міжурядовими організаціями, зокрема ФАО, щодо забезпечення продовольчої безпеки у світі.

Список використаних джерел

1. Про продовольчу безпеку України: Закон України від 24.10.2012 р. № 11378. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF8S200A> (дата звернення: 19.12.2022).
2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року: проєкт Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.11.2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=33eec8aa-b768-4234-8f5d-7014601cf6e7&title=> (дата звернення: 02.12.2022).
3. Закон про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану: роз'яснення щодо застосування. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zakon-pro-prodovolchu-bezpeku-v-umovah-voyen.nogo-stanu-roz'yasnennya-shchodo-zastosuvannya> (дата звернення: 02.12.2022).
4. Добровольська К., Калина В., Ковальчук С., Кравчик Ю. Особливості маркетингу органічної продукції. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 6. Т. 1. С. 90-98.
5. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 10.12.2022).
6. Добровільний національний огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a0fc2a99-ada3-4a6d-b65b-cb542c3d5b77&title=DobrovolniiNatsionalniiOgliadSchodoTsileiStalogoRozvitkuVUkraini> (дата звернення: 10.12.2022).
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/statistics/en/> (дата звернення: 02.12.2022).
8. Порівняння органічного та неорганічного сільського господарства. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/comparison-of-organic-and-conventional/> (дата звернення: 12.12.2022).
9. Клітна М.Р., Брижаль І.А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. *Ефективна економіка*. 2013. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2525>.
10. Хаєцька О.П. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні та світі. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 6 (46). С. 38-48. DOI: 10.37128/2411-4413-2019-6-5.
11. Organicinfo. Органічне – якісно, чесно, смачно! Все про органічну

продукцію в Україні та в світі: зрозуміло, фахово. URL: <https://organicinfo.ua/>. (дата звернення: 12.12.2022).

12. FiBL & IFOAM – Organics international the World of organic agriculture statistics & emerging trends 2022 FiBL survey 2022. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf> (дата звернення: 12.12.2022).

13. ТОП 8 країн Європейського Союзу за площею органічного землеробства. URL: <https://landlord.ua/news/top-8-krain-ievropeiskoho-soiuzu-zaploshcheiu-orhanichnoho-zemlerobstva/> (дата звернення: 12.12.2022).

14. Україна входить до ТОП 10 європейських країн за темпами збільшення органічних земель. URL: <https://kurkul.com/news/28469-ukrayina-vhodit-do-top-10-yevropeyskih-krayin-za-tempami-zbilshennya-organichnih-zemel> (дата звернення: 02.12.2022).

15. Експорт органічної продукції з України в 5 разів більший за внутрішнє споживання. URL: <https://uagolos.com/eksport-organichnoi-prodykcii-z-ukraini-v-5-raziv-bilshii-za-vnytrishnie/> (дата звернення: 16.12.2022).

16. Аналіз українського органічного сектору. 8 місяців від початку повномасштабної війни в Україні. Жовтень 2022 р. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf (дата звернення: 16.12.2022).

17. Громадська спілка виробників органічних сертифікованих продуктів «Органічна Україна». URL: <https://organic-platform.org/gs-organichna-ukrayina/> (дата звернення: 02.01.2023).

18. Tokarchuk D., Pryshliak N., Berezyuk S., Shynkovych A. Food security and biofuel production: solving the dilemma on the example of Ukraine. *Polityka Energetyczna*. 2022. Vol. 25. № 2. P. 179-196. DOI: 10.33223/epj/150496.

19. Гончарук І.В., Ковальчук С.Я., Цицюра Я.Г., Лутковська С.М. Динамічні процеси розвитку органічного виробництва в Україні: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 478 с.

20. Торік понад 10% ВВП виробили у сільському господарстві. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3400937-torik-ponad-10-vvp-virobili-u-silskomu-gospodarstvi-lesenko.html> (дата звернення 19.12.2022).

References

1. Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy № 11378 [Law of Ukraine «On Food Security of Ukraine» № 11378]. (2012, October 24). *ips.ligazakon.net*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/JF8S200A> [in Ukrainian].

2. Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky na period do 2030 roku: projekt Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [Draft order of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Food Security Strategy for the period until 2030»]. (2020, November 25). *me.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=33eec8aa-b768-4234-8f5d-7014601cf6e7&title=> [in Ukrainian].

3. Закон pro prodovolchu bezpeku v umovakh voiennoho stanu: roziasnennia shchodo zastosuvannia [Martial Law Food Security Act: Application Clarification]. *minagro.gov.ua*. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/news/zakon-pro-prodovolchu-bezpeku-v-umovah-voyen.nogo-stanu-roziasnennia-shchodo-zastosuvannia> [in Ukrainian].

4. Dobrovolska, K., Kalyna, V., Kovalchuk, S., & Kravchyk, Yu. (2017). Osoblyvosti marketynhu orhanichnoi produktsii [Peculiarities of organic product marketing]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Series: Economic Sciences*, 6, 1, 90-98 [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 179 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the National Economic Strategy for the period until 2030» № 179]. (2021, March 3). *kmu.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-nacionalnoyi-eko-a179> [in Ukrainian].

6. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad shchodo Tsili staloho rozvytku. Ukraina [Voluntary national review of the Sustainable Development Goals in Ukraine]. *www.me.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a0fc2a99-ada3-4a6d-b65b-cb542c3d5b77&title=DobrovilniiNatsionalniiOgliadSchodoTsileiStalohoRozvitkuVUkraini> [in Ukrainian].

7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. *www.fao.org*. Retrieved from: <https://www.fao.org/statistics/en/> [in English].

8. Porivniannia orhanichnoho ta neorhanichnoho silskoho hospodarstva [Comparison of organic and inorganic agriculture]. *organicinfo.ua*. Retrieved from: <https://organicinfo.ua/infographics/comparison-of-organic-and-conventional/> [in Ukrainian].

9. Klitna, M.R., & Bryzhal, I.A. (2013). Stan i rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva ta rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini [The state and development of organic production and the market of organic products in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 10. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2525> [in Ukrainian].

10. Khaietska, O.P. (2019). Perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini ta sviti [Prospects for organic production market development in Ukraine and the world]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: topical issues of science and practical activity*, 6 (46), 38-48. DOI: 10.37128/2411-4413-2019-6-5 [in Ukrainian].

11. Orhanichne – yakisno, chesno, smachno! Vse pro orhanichnu produktsiiu v Ukraini ta v sviti: zrozumilo, fakhovo. [Organic – high quality, honestly, tasty! Everything about organic products in Ukraine and in the world: clearly, professional]. *organicinfo.ua*. Retrieved from: <https://organicinfo.ua/> [in Ukrainian].

12. FiBL & IFOAM – Organics international the World of organic agriculture statistics & emerging trends 2022 FiBL survey 2022. *www.fibl.org*. Retrieved from: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf> [in English].

13. TOP 8 krain Yevropeiskoho Soiuzu za ploshcheiu orhanichnoho zemlerobstva [TOP-8 countries of the European Union by area of organic farming]. *landlord.ua*. Retrieved from: <https://landlord.ua/news/top-8-krain-ievropeiskoho-soiuzu-za-ploshcheiu-orhanichnoho-zemlerobstva/> [in Ukrainian].

14. Ukraina vkhodyt do TOP 10 yevropeiskykh krain za tempamy zbilshennia orhanichnykh zemel [Ukraine is among the TOP-10 European countries in terms of rates of increase in organic land]. *kurkul.com*. Retrieved from: <https://kurkul.com/news/28469-ukrayina-vhodit-do-top-10-yevropeyskih-krayin-za-tempami-zbilshennya-organichnih-zemel> [in Ukrainian].

15. Eksport orhanichnoi produktsii z Ukrainy v 5 raziv bilshyi za vnutrishnie spozhyvannia [Export of organic products from Ukraine is 5 times greater than domestic consumption]. *uagolos.com*. Retrieved from: <https://uagolos.com/eksport-organichnoi-prodykcii-z-ykraini-v-5-raziv-bilshii-za-vnytrishnie/> [in Ukrainian].

16. Analiz ukraïnskoho orhanichnoho sektoru. 8 misiatsiv vid pochatku povnomasshtabnoi viiny v Ukraini. Zhovten 2022 r. [Analysis of the Ukrainian organic sector. 8 months since the beginning of the full-scale war in Ukraine. October 2022]. *organicinfo.ua*. Retrieved from: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf [in Ukrainian].

17. Hromadska spilka vyrobnykiv orhanichnykh sertyfikovanykh produktiv «Orhanichna Ukraina» [Public union of producers of organic certified products «Organic Ukraine»]. *organic-platform.org*. <https://organic-platform.org/gs-organichna-ukrayina/> [in Ukrainian].

18. Tokarchuk, D., Pryshliak, N., Berezyuk S., & Shynkovych, A. (2022). Food security and biofuel production: solving the dilemma on the example of Ukraine. *Polityka Energetyczna*, 25, 2, 179-196. DOI: 10.33223/epj/150496 [in English].

19. Honcharuk, I., Kovalchuk, S., Tsytsiura, Ya., & Lutkovska, S. (2020). *Dynamichni protsesy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini* [Dynamic processes of development of organic production in Ukraine] [in Ukrainian].

20. Torik ponad 10% VVP vyroblyly u silskomu hospodarstvi [Last year, more than 10% of GDP was produced in agriculture]. *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3400937-torik-ponad-10-vvp-virobili-u-silskomu-gospodarstvi-lesenko.html>

Відомості про автора

ХАЄЦЬКА Ольга Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри економіки та підприємницької діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: haetska@vsau.vin.ua).

КНАІЕТСКА Оліга – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: haetska@ivsau.vin.ua).